

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ*

1.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΝ ΤΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ

Ἀξιότιμε φίλε κ. Ἰ. Ἀρσένη,

Ἄπαντων εἰς τὴν τελευταίαν Ὑμῶν ἐπιστολὴν εὐχαριστῶ μεγάλως Ὑμᾶς τε διὰ τὰς λίαν φιλόφρονας κρίσεις καὶ εὐγενεῖς ἐκφράσεις Σας ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν, ἣν μοι περιποιεῖτε προσκαλοῦντές με αὐθορμήτως, ὅπως λάβω θέσιν παρὰ τοὺς διακεκριμένους καὶ λογάδας λογίους δεδοκιμασμένων καὶ πεπειραμένων καλῶν ἐν τῇ ἐξαίρετῳ ἀνοδοέσμη τῆς «Ποικίλης Στοᾶς.»

Ἡ λίαν τιμητικὴ αὐτῇ πρόσκλησίς Σας μὲ ἐνέβαλεν εἰς δικαίαν ἀνησυχίαν, μήτοι, ἐπιχειρῶν νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν Σας, ὑπελειπόμην κατὰ πολὺ τῆς προσδοκίας τῶν ὑμετέρων ἀναγνωστῶν, οὗς πολυαρίθμους ἀριθμεῖ ἡ «Ποικίλη Στοᾶ» μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων τάξεων τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, παρέχουσα αὐτοῖς κατ' ἔτος εὐχυμον, ἐπίλεκτον καὶ κρατίστην πνευματικὴν τροφήν, δι' ἣν ἐπαξίως κατέχει διακεκριμένην θέσιν μεταξὺ τῶν ἀξιολόγων Ἑλληνικῶν περιοδικῶν δημοσιεύσεων, τιμῶσα μεγάλως τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογοίαν.

Οὗχ ἤττον ὁ συμπαθὴς καὶ λίαν ἀβρόφρων τρόπος, δι' οὗ ἐγένετο ἡ πρόσκλησίς Σας μοι ἐνέπνευσε τὸ θάρρος, ἵνα προφρόνως ἀποστείλω Ὑμῖν πρὸς δημοσίευσιν δύο ἐνδιαφέροντα κεφάλαια τῆς ἀνεκδότου περὶ Μουσικῆς πραγματείας μου «*ἡ Μουσικὴ ὑπὸ αἰσθητικῆν ἔποψιν,*» ἄπερ ἐπίτηδες χάριν τῆς Ποικίλης Στοᾶς ἐπεράτωσα, καταλλήλως ἐπεξεργασθεὶς ταῦτα, εὐελπιστῶν, ὅτι ἡ εὐμένεια τῶν λογίων καὶ φιλομουσῶν ἀναγνωστῶν σας δὲν θέλει ἀρνηθῆ τὸν πτωχόν—ἴσον μουσικῶς καὶ ἐν ἡγῆ—βόλον μου παρὰ τὸ πολῦτιμον τάλαντον τῶσων διακεκριμένων συνεργατῶν τῆς ἐκλεκτῆς «Ποικίλης Στοᾶς.»

Ἐν Σύρῳ τῇ 5 Ἰουλίου 1886.

Διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως πάντοτε πρόθυμος,

ἸΩ. ΦΟΥΣΤΑΝΟΣ

* Σ. Π. Σ. Ὁ ἐν Σύρῳ νῦν διαμένων ἀξιότιμος ἰατρός καὶ ἀληθὴς ἐπιστήμων κ. Ἰωάννης Φουστάνος, τάχιστα διακριθεὶς καὶ εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων δι' ὠραίων καὶ ἐκλεκτῶν ἄρῳ τούδε πραγματειῶν, δι' ἑτέρας κολακευτικωτάτης ἐπιστολῆς εὐηρεστήθη, ἵνα θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ποικίλης Στοᾶς ὀλόκληρον τὴν τελευταίον ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσαν, ἀληθῶς περίφημον μελέτην περὶ Μουσικῆς ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις. Ἀτυχῶς αἱ νῦν περὶ ἀπέψεις ἡμῶν, ὅπως κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἀρκεσθῶμεν εἰς μικροτέραν ἔκδοσιν, κατέστησαν ἀδύνατον τὴν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ δημοσιεῖσιν τῆς ὅλης λαμπρᾶς διατριβῆς. Κατὰ συνέπειαν δημοσιεύομεν τὰ δύο πρῶτα ἀνεξάρτητα καὶ ὠραῖα κεφάλαια τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ἄρθρου, λογιζόμενοι εὐτυχεῖς διότι τοῦ τοιοῦτου σπουδαίου ἔργου τὴν ὅλην φιλοξενίαν εὐμενῶς διέθεσεν ὁ εὐγενὴς συγγραφεὺς καὶ ἀγαπητὸς ἡμῶν συνεργάτης μόνον διὰ τῆς Ποικίλης Στοᾶς.

ΕΝ ὑπάρχει ἔθνος, δὲν ὑπῆρξε λαὸς εἰς οἰονδήποτε αἰῶνα καὶ ὑπὸ οἰονδήποτε κλίμα καὶ ἐν οἰαδήποτε πνευματικῇ καὶ ἐκπολιτιστικῇ μορφώσει, ὅστις νὰ μὴ ἔχη δημιουργήσει καὶ καλλιεργήσει ἴδιον σύστημα μουσικῆς, δι' οὗ νὰ ἐκφράζη καὶ διερμηνεύη τὰ μύχια αὐτοῦ αἰσθήματα χαρᾶς ἢ λύπης, εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ἡδονῆς ἢ πόνου καὶ νὰ ἐξυμνῇ πρὸ πάντων τὴν ὑπ' αὐτοῦ λατρευομένην ἄγνωστον Θεότητα ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν ἢ προσωποποιήσιν. Εἰς δὲ ἐκ τῶν σπουδαιότερων καὶ μᾶλλον ἀσφαλῶν γνωμόνων τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐξημερώσεως, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς προόδου ἐκάστου λαοῦ εἶνε καὶ ἡ παρ' αὐτῷ καλλιέργεια καὶ πρόοδος τῆς μουσικῆς.

Τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ πρῶτον ἐν Ἀσίᾳ ἀναπτυχθέντος, εὐρίσκομεν τὴν μουσικὴν ἰδιαζόντως τιμωμένην καὶ καλλιεργουμένην ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων παρὰ τοῖς διαφόροις ἐν αὐτῇ λαοῖς. Οἱ Ἴνδοι δὲ, οἱ Σύνες καὶ Ἀραβες πρὸ πάντων ἐπεμελήθησαν τῆς μουσικῆς, τὰ μέγιστα χρησίμου εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἱεροτελεστίας τῶν ἱερέων. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Φρύγες καὶ οἱ Φοίνικες, ὡς καὶ οἱ Λυδοὶ ἐπίσης μεγάλως ἐκαλλιέργησαν αὐτὴν καὶ συνετέλεσαν μάλιστα οἱ Φρύγες καὶ Λυδοὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μουσικῆς, εὐρόντες καὶ καθιερώσαντες καὶ ἰδίους ἐθνικοὺς μουσικοὺς τρόπους, τὸν *Φρύγιον* καὶ *Λύδιον*.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων λαῶν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες παρέλαβον τὴν μουσικὴν ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι εὐρισκομένην καὶ ταχέως ἐκαλλιέργησαν, ἐτροποποίησαν αὐτὴν, σύμφωνα πρὸς τὸν ἀνεξάρτητον, ζωηρὸν καὶ εὐαίσθητον ἐθνικὸν χαρακτῆρα των καὶ ἀνεδίβασαν εἰς περιωπὴν τέχνης ἀξίαν θαυμασμοῦ.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπλάσθησαν λαὸς εὐφυῆς καὶ εὐφάνταστος· τὴν πρῶτην ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῆς μουσικῆς ἀπέδωσαν εἰς τοὺς Θεοὺς. Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὰς ἑννέα Μούσας ὠφείλετο, σὺν ταῖς λοιπαῖς ὠραίαις τέχναις καὶ ἐπιστήμας, ἡ μουσική· ἡ δὲ ζωηρὰ καὶ πάντοτε γόνιμος φαντασία τῶν προγόνων μας, ἐμπνευσθεῖσα ἐκ τῶν θελγῆτρων τῆς μουσικῆς, ἐδημιούργησε πληθὺν ὠραίων καὶ γοητευτικῶν μυθολογικῶν ἱστοριῶν, ἐν αἷς παρίστανε τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν τῆς μουσικῆς.

※

Οὕτως ὁ Ὀρφεὺς ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῶν μελιπνῶν Μουσῶν, πρῶτος ἐδίδαξεν εἰς τοὺς θνητοὺς τὴν μουσικὴν. Διὰ τῆς πολυφῆμου λύρας

του, οὐ μόνον τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἄγρια θηρία ἐξημέρου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα συνεκίνει, ὧν οἱ κλάδοι ὑπὸ τοῦς μελωδικοῦς καὶ λιγυροῦς ἤχους τῆς λύρας του ἐκινουῦντο ἐν ῥυθμῷ, διότι, ὡς ὁ Αἰσχύλος εἶπεν :

« . . . ἦγε πάντ' ἀπὸ φθογγῆς χαρᾶ ».

Ἡ δύναμις τῆς μουσικῆς τοῦ Ὀρφέως ἦν τοσαύτη, ὥστε κατελθὼν ποτὲ οὗτος καὶ εἰς τὸν Ἄδην αὐτὸν πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀποθανούσης προσφιλοῦς συζύγου, διὰ τῆς λιγυφθόγγου λύρας του κατεπράυνε τὸν φοβερόν καὶ ἀδυσώπητον Κέρβερον, τὸν ἄγρυπνον τοῦτον φύλακα τῆς εἰσόδου τοῦ Ἄδου, ὥστε ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἐξαίρετικῶς νὰ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ !

Ἐκ τῆς Τερψιχόρης ἐγεννήθησαν αἱ Σειρήνες, τὰ θαυμασία ταῦτα θαλάσσια ὄντα, ἅτινα διὰ τῆς ἠδύτητος τῶν ᾠσμάτων αὐτῶν κατεγοήτευον τοὺς θαλασσοπλοῦντας. Δυστυχία εἰς τοὺς ἄλλως θεωρουμένους εὐτυχεῖς θνητούς, οἵτινες ἤθελον τύχει τῆς εὐκαιρίας ν' ἀκούσῃσι τοῦ γλυκυτάτου ᾠσματος αὐτῶν. Ἡ ἐκ τοῦ ᾠσματος γοητεία ἐλέγετο τοιαύτη, ὥστε ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ πλησίον τῶν Σειρήνων διερχομένου πλοίου ἔμενεν ἔκθαμβον, παραδίδον τὸ πλοῖον ἔρμαιον εἰς τοὺς ἀνέμους, ὅπερ μετ' ὀλίγον κατεσυνετρίβετο εἰς τοὺς παρακειμένους φοβεροῦς τῆς Σικελίας βράχους, ἀντηχοῦντας μετὰ τῶν λιγυρῶν φθόγγων τῶν Σειρήνων καὶ τοὺς γοεροῦς στόνους τῶν ἐν μουσικῇ γοητεῖᾳ ναυαγῶν !

Ὁ Ἀμφίων δέ, ἕτερος διάσημος μουσικός, ἀνήγειρε τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν διὰ τῶν ἠδυμελῶν καὶ ῥυθμικῶν ἤχων τῆς θεσπεσίου λύρας του. Οἱ λίθοι αὐτοὶ, εὐαίσθητοι εἰς τὴν ἠδύτητα τῶν μελῶν του, σενέρρον μόνοι των αὐθόρμητοι καὶ ἐτοποιητοῦντο οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ μετ' ἀρχιτεκτονικῆς ἀκριβείας, ὅπως ἀπαρτίσῃσι τὰ ὑψηλὰ τεῖχη τῆς πόλεως !

Ὁ διαδόχος μουσικός Ἀρίων εἰς τὴν ἑκτακτον δύναμιν τῆς μουσικῆς αὐτοῦ ὄφειλε τὴν ἐκ τοῦ θανάτου σωτηρίαν του, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Ἀρίων μετὰ περιοδείαν ἐν Ἰταλίᾳ, ἔνθα συνέλεξε μέγαν πλοῦτον, καταθέλων διὰ τῆς μουσικῆς του τὰ πλήθη, ἐπέβη ἐπὶ πλοίου, ὅπως μεταβῆ εἰς Κόρινθον. Ἄλλ' ἅμα τοῦ πλοίου ἀναχθέντος εἰς τὸ πέλαγος, οἱ ναῦται συνεννοοῦνται νὰ φονεύσῃσι τὸν μουσικὸν καὶ νὰ διανείμῃσι μετὰ τῶν πλοῦτη του. Ὁ Ἀρίων μαθὼν τὴν ἀπόφασιν ταύτην, προσφέρει αὐτοῖς πᾶν ὅ,τι ἔχει καὶ παρακαλεῖ θερμῶς νὰ τῷ χαρίσῃσι τούλάχιστον τὴν ζωὴν. Εἰς μάτην ὁμως αἱ παρακλήσεις του, εἰς μάτην τὰ δάκρυά του· οἱ ἄπληστοι καὶ θηριώδεις ναῦται

συγκατανεύουσι μὲν νὰ μὴ φονεύσωσιν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπὶ τῆ συμφωνίᾳ νὰ ριφθῆ ὁ ἴδιος εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ μουσικὸς τότε ἐντελῶς ἀπελπισθεὶς περιβάλλεται τὴν μεγαλοπρεπεστέραν αὐτοῦ στολὴν, λαμβάνει τὴν λύραν του καὶ ἰστάμενος εἰς τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου μέλπει περιπαθέστατον ἄσμα, συνοδεύων αὐτὸ καὶ διὰ τῆς λύρας, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἀγὼν ὅμως τοῦ ἀτυχοῦς μουσικοῦ κατὰ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, δὲν ὑπῆρξε μακρὸς· ἂν οἱ λιγυροὶ φθόγγοι τῆς μουσικῆς του δὲν ἴσχυσαν νὰ συγκινήσωσι τὴν καρδίαν τῶν κακούργων, καίπερ ἀνθρώπων, εὐρέθη ὅμως εἰς εὐαίσθητος θαλάσσιος δελφίν, ὅστις γοητευθεὶς ἐκ τοῦ μέλους, λαμβάνει τὸν μουσικὸν ἐπὶ τῆς ῥάχεως του, ὑψοῖ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος καὶ φέρει μέχρι τοῦ Ταινάρου, ἀκρωτηρίου τῆς Λακωνίας καὶ ἐκεῖ ἀποβιβάζει αὐτὸν σῶον καὶ ἀβλαβῆ μετὰ τῆς περιφήμου λύρας καὶ ὄλων τῶν πολυτελῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων!

*

Ἡ μουσική, — ἥτις κατὰ τοὺς μακκαρίους αὐτοὺς χρόνους τῆς ποιητικῆς ἐποχῆς τῶν προγόνων μας ἐποίει τοιαῦτα θαύματα — ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν. Ἄπαντες οἱ πρῶτοι σοφοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦσαν καὶ διακεκριμένοι συνάμα μουσικοὶ, καλλιεργήσαντες, ἀναπτύξαντες καὶ διδάξαντες τὴν μουσικὴν παραλλήλως τῶν γραμμάτων. Ὁ Ὀρφεύς, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λίνος, ὁ Εὐμόλπος, ὁ Πάμφως, ὁ Θάμυρις, ὁ Φιλάμμων, ὁ Μουσαῖος, ὁ Χεῖρων, ὁ Δημόδικος, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Φάμιος ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων διασήμεων διδασκάλων, οἵτινες σὺν τῇ μουσικῇ, ἐδίδαξαν καὶ διέσπειραν τὰ φῶτα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ περὶ τὴν μουσικὴν ἀγάπη τῶν προγόνων μας, ὥστε κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, τὰ γυνωμικά, τὰ ἀξιώματα, αἱ πολιτικαὶ πράξεις, οἱ νόμοι καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία, ἐγράφοντο ἐν στίχοις μελοποιημένοις. Αἱ τελεταί, αἶ τε θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαί, συναδεύοντο ὑπὸ χορῶν καὶ ἁσμάτων· οἱ χρησμοὶ τῶν μαντείων ἤδοντο ὑπὸ ἱερέων ἢ ἱερείων. Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις ἦσαν δύο δίδυμοι ἀδελφαὶ στενότατα συνδεδεμένοι καὶ ἀπῆρτιζον ἓν τι, ὅπερ ἦτο ἀπαραίτητον εἰς τὸν καθημερινὸν κοινωνικὸν βίον, εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἡ μουσικὴ διαδιδομένη καὶ ἀναπτυσσομένη βαθμηδόν, κατέστη ἐν τῶν σπουδαιοτάτων προσόντων τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐλευθερίου ἀνατροφῆς. Τὰ γράμματα καὶ ἡ μουσικὴ ἐδιδάσκοντο ἐκ

παραλλήλου. Οί νέοι, οί καλῶς καὶ εὐγενῶς ἀνατρεφόμενοι ἐμάνθανον, νὰ ᾄδωσι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐμάνθανον καὶ νὰ ἀναγινώσκωσιν, ἡ δὲ ἄγνοια τῆς μουσικῆς ἐθεωρεῖτο ὡς σημεῖον κακῆς καὶ ἡμελημένης ἀνατροφῆς.

Οἱ μεγαλείτεροι καὶ διασημότεροι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος εἴτε ἐν τοῖς γράμμασιν, εἴτε ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀφιέρουν ἰκανὸν χρόνον εἰς τὴν ἀσχολίαν καὶ σπουδὴν τῆς μουσικῆς, ἥτις ἐθεωρεῖτο, ὡς τὸ εὐγενέστερον καὶ ἐκλεκτότερον προσὸν τῶν πνευματικῶν γνώσεων καὶ ἐνασχολήσεων· «καὶ γὰρ—κατ' Ἀθήναιον—θησαυρὸς ἦν καὶ βέβαιος μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι, παιδευθεῖσι τε.»

Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πίνδαρος, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλάτων καὶ πλεῖστοι διακεκριμένοι ἐπὶ σοφίᾳ ἄνδρες, ἐγνώριζον μουσικὴν. Ὁ μέγας Περικλῆς μετὰ τῶν πρωτίστων μελημάτων του διὰ τὴν ἀνατροπὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν δύο υἱῶν του Παράλου καὶ Ξανθίππου, ἐθεώρησε καὶ τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς. Ὁ ἔνδοξος Θηβαῖος στρατηγὸς Ἐπαμεινώνδας ἔκρουε τὰ μουσικὰ ὄργανα μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος καὶ τέχνης, μεθ' ἧς διεχειρίζετο τὸ ξίφος καὶ τὰ πολεμικὰ ὄπλα. Ὁ δὲ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Νικίας, ὁσάκις δὲν εἶχε δημόσιον τινα ἔργασίαν, ἔμενον οἴκοι καὶ ἦτο τότε τοῖς πᾶσι δυσπρόσιτος, διότι ἠσχολεῖτο μετὰ πάθους εἰς τὴν μουσικὴν. Ὁ Κικέρων, ὁ περιφανὴς ῥωμαῖος ῥήτωρ καὶ συγγραφεὺς ἀναφέρει, ὅτι μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς ἐθεωρεῖτο ὡς σοφὸς καὶ ἀνεπτυγμένος, ἂν μὴ ἐγνώριζε μουσικὴν. Ὁ μέγας δὲ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ Ξέρξου, ἀρνηθεὶς ποτε εἶς τι ἐπίσημον συμπόσιον ν' ἀνακρούσῃ λύραν, ἐποίησε κακίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς παρεστῶτας καὶ ἐχαρκτηρίσθη ὡς χυδαῖος καὶ κακοανατεθραμμένος, ἐνῶ ἄλλοτε πάλιν εἰς κοινὸν συμπόσιον ὁ στρατηγὸς Κίμων, ἐπιδείξας τὴν μουσικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα, ἐπληθέθη παρὰ πάντων, ὡς δεξιώτερος τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἐξ ὅλων δὲ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, μόνον ὁ ἦρωας Ἡρακλῆς ἀναφέρεται ὡς παραμελήσας τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς, διότι ἐπιχειρήσας νὰ μάθῃ μουσικὴν καὶ ὑπέικων μᾶλλον εἰς τὰς ἐξημμένους ὁρμὰς τοῦ ῥωμαλαίου σώματός του, ἐγκατέλειψε ταχέως αὐτήν, ἀφοῦ ἐφόνευσε, πλήξας κατὰ κεφαλῆς διὰ τῆς κιθάρας, τὸν μουσικοδιδάσκαλόν του ἄτυχῃ Δίνον, ὡς τολμήσαντα νὰ ἐπιπλήξῃ τὸν μαθητὴν ἐπὶ δυσμαθείᾳ. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ περιώνυμος διὰ τὴν καλλονὴν του Ἀθηναῖος Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐπιχειρήσας νὰ μάθῃ πλαγίαιλον, παρητήθη ἀμέ-

σως αὐτοῦ, διότι τυχαίως παρατήρησεν εἰς ἀπέναντι κάτοπτρον, ὅτι ὁ πλαγίαιλος διέστρεφε καὶ παρεμόρφου τοὺς ὠραίους χαρακτήρας τοῦ πολυθελγήτρου προσώπου του.

*

Ἐσέβοντο καὶ ἐξετίμων μεγάλως τὴν μουσικὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τοσοῦτον μάλιστα, ὥστε ν' ἀποδίδωσιν καὶ ἐκτάκτους τιμὰς εἰς τοὺς διαπρέποντας ἐπὶ μουσικῇ ἱκανότητι καὶ νὰ καλῶσιν αὐτοὺς εἰς ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

Ὁ Τυρταῖος ποιητὴς καὶ μουσικὸς ἄμα, καίτοι χωλός, ἐκλήθη εἰς Σπάρτην ὡς στρατηγὸς καὶ παίζων δεξιῶς τὸν αὐλόν, ὠδήγει καὶ ἐνέπνεε τὸ θάρρος εἰς τὸν στρατόν. Ὁ Θηβαῖος δὲ Ἴσμηνίας ἐστάλη πρέσβυς εἰς τὴν Περσίαν, διότι ἔπαιζε δεξιῶς τὸν αὐλόν. Ὅπου δὲν ἴσχυον οἱ λόγοι, οἱ διπλωμάται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φαίνεται, ἐφρόνουν, ὅτι ἴσχυον τὰ γλυκύφθογγα μέλη τοῦ αὐλοῦ.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐτίμων ἰδιαζόντως τὴν μουσικὴν, ὄντες, κατὰ τὸν Τέρπανδρον, πολεμικώτατοι ἄμα καὶ μουσικώτατοι.

«Ἦρπε γὰρ ἄντα τὸ καλῶς κιθαρίσδεν τῷ σιδάρφ».

Ὁ σοφὸς νομοθέτης αὐτῶν Λυκούργος ἐπίστευεν, ὅτι ἡ μουσικὴ εἶναι λίαν πρόσφορος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀφ' ἑνὸς τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν καλῶν καὶ ἐλευθερίων ἡθῶν. «Ὁ γὰρ Λυκούργος — λέγει ὁ Πλούταρχος — παρέζευξε τῇ κατὰ πόλεμον ἀσκήσει τὴν φιλομουσίαν, ὅπως τὸ ἄγαν πολεμικὸν τῷ ἐμμελεῖ κερασθὲν συμφωνίαν καὶ ἁρμονίαν ἔχη.» Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Λυκούργος διέταξεν, ὅπως οἱ ἄρρενες παῖδες ἀπὸ τῶν 5 ἐτῶν ἀρχωνται τῆς σπουδῆς τοῦ αὐλοῦ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἐμελοποιήθησαν ὑπὸ τῶν μουσικῶν Τερπάνδρου καὶ Θαλητᾶ.

Οἱ Ἀρκάδες, κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ Ἀθηναῖον, διὰ νόμων ἰδίων ἐθεώρησαν τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς ὑποχρεωτικὴν μέχρι τῶν 30 ἐτῶν. Οἱ Ἀργεῖοι ἐπέβαλλον αὐστηρὰν ποινὴν κατὰ παντὸς προσβάλλοντος τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς μουσικῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ, οἱ φιλομουσοτάτοι ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, νικήσαντες ποτὲ τοὺς Μεγαρεῖς, ἐνόμισαν, ὅτι μεγάλως ἐτιμῶρουν αὐτοὺς, ἀπαγορεύοντες αὐστηρῶς τὴν παρ' αὐτοῖς σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς μουσικῆς.

Ὀλιγώτερον αὐστηροὶ καὶ σκληροκάριοι τῶν Ἀθηναίων, ὑπῆρξαν οἱ Τύριοι, οἵτινες — κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην — δὲν ἐμαστίγουν τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν, εἰμῆ ὑπὸ τὸν ἡδυμελῆ ἦχον τῶν αὐλῶν, θεωροῦντες — ἐν πνεύματι βεβαίως ἄκρας φιλανθρωπίας — ὅτι οἱ ῥαβδισμοὶ θὰ ἦσαν

εὐπροσδεκτότεροι καὶ ἡδύτεροι, ἐὰν ἐφιλοδωροῦντο ῥυθμικώτεροι καὶ μουσικώτεροι.

Ἐν γένει ἡ μουσικὴ ἐκαλλιεργεῖτο μετ' ἔρωτος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Πλήρεις θερμῆς φαντασίας καὶ πεπροικισμένοι δι' ἐξαιρέτου εὐφυΐας καὶ λεπτοφυοῦς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ οἱ ἀρχαῖοι, ἐνετρώφωρ ἐν τῇ μουσικῇ ὡς ἐν ἀκωρέστῳ τινὶ καὶ ἐναρμονίῳ ἡδονῇ. Ἡ δὲ ὑπὸ θυμοῦ καὶ πατριωτικοῦ φρονήματος σφριγῶσα νεολαία ἐνηλεκτρίζετο ὑπὸ τὴν ἀριπρεπῆ καὶ εὐκέλადον τῶν ῥαψωδῶν ἀοιδῶν τῶν ἠρωϊκῶν καὶ πατριωτικῶν πράξεων, παρορμωμένη εἰς εὐγενῆ καὶ ὑψηλόφρονα φιλοδοξίαν καὶ ἐπιθυμοῦσα διὰ λαμπρᾶς τινας καὶ εὐγενοῦς πράξεως νὰ γείνη ἀντικείμενον τοιούτων ἡδυμελῶν ἁσμάτων, ἐλκυόντων τὰς ἐπευφημίας καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν ἀκρωμένων. Ἡ μουσικὴ διετῆρει καὶ ὑπεξέκκαיע τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν καὶ τὰς πατριωτικὰς ἀρετὰς, ὑπεκίνει τὸν ἔρωτα τῆς δόξης καὶ τὸ μέχρις ἐνθουσιώδους παραφορᾶς φιλόπατρι λαοῦ μεγαλόφρονος, παραδειγματικοῦ, πλήρους σθένους καὶ ἐγγύμονος μεγάλων κατορθωμάτων.

Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐθεώρουν τὴν μουσικὴν ὡς ἱεράν τινα τέχνην, ἐν ἣ πᾶσα καινοτομία ἐθεωρεῖτο ὡς αὐτόχρημα ἱεροσυλία. Παρὰ ταῖς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὑπῆρχον διατάξεις αὐστηραὶ καὶ νόμοι ἀπαγορευόντες πᾶσαν καινοτομίαν ἢ τροποποιήσιν εἰς τὴν μουσικὴν τέχνην, ἐκ τοῦ φόβου, μὴ καθισταμένη αὕτη εὐαρεστοτέρα καὶ ἡδυτέρα, ἐκθηλύνη τὸ πνεῦμα, ἐκλύσῃ τὰ ἦθη καὶ διαφθείρῃ τὸ σῶμα.

Οἱ Ἀργεῖοι ἐπέβαλλον ποινὰς βαρείας εἰς τοὺς παρανομοῦντας ἐν τῇ μουσικῇ καὶ ἐπιχειροῦντας καινοτομίας.

Ὁ Ἐμπρεπὴς Ἐφορος ἐν Σπάρτῃ, ἐπειδὴ ποτε ὁ διάσημος μουσικὸς Φρόνις μετεχειρίσθη ἐννέα χορδᾶς, ἀντὶ τῶν νενομισμένων ἐπτὰ, σκεπάρνω τὰς δύο πλεοναζούσας ἀπέκοψεν εἰπών. «—Μὴ κακούργει τὴν μουσικὴν.» Ἄλλοτε δὲ τοῦ μουσικοῦ Τιμοθέου ἀγωνιζομένου τὰ Κάρνεια εἰς τῶν Ἐφόρων τῆς Σπάρτης μάχαιραν λαβῶν ἠρώτησεν αὐτόν· «ἐκ ποτέρου τῶν μερῶν ἀποτέμει τὰς πλείους τῶν ἐπτὰ χορδῶν.»

Καὶ ἐν τούτοις μεθ' ὅλας τὰς αὐστηρὰς ταύτας διατάξεις, ἡ μουσικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ στάσιμος καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ μικρὰ ἀρχικὰ αὐτῆς ὄρια. Οὐδὲν κώλυμα ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐπίσχη τὴν πρὸς τὴν πρόοδον πορείαν τοῦ δαιμονίου πνεύματος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον λαθραίως οὕτως εἶπεῖν προέκυπτον αἱ καινοτομίαι

καὶ τελειοποιήσεις εἰς τὴν μουσικὴν, αἵτινες οὕτω δὲν ἐβράδυναν νὰ καθιεροῦνται καὶ νομιμοποιοῦνται διὰ τῆς ἕξεως.

Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ μουσικὴ ἴστατο ὑψηλὰ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περιωπὴν, εἰς ἣν καὶ ἡ παιδεία, προσέφερε μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀφ' ὅτου περιῆλθε κτῆμα τῶν ἐν τοῖς τριόδοις καὶ καπηλείοις πλανοδίων μουσικῶν καὶ ἀκολάστων αὐλητρίδων, ἡ μουσικὴ ἐξέπεσε καὶ ἤρχισεν ἐπίσης νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν πτώσιν τῆς καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, οὔτινες δὲν ἐβράδυναν νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν δεσποτείαν ἄλλων γειτόνων λαῶν.

*

Οἱ Ῥωμαῖοι λίαν βραδέως ἤρξαντο νὰ καλλιερῶσι τὴν μουσικὴν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς αὐτὴν, πρὸ πάντων ἐμπνευσθέντες ἐκ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπ' αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸς οὗτος λαὸς, ἐνωρὶς ἐκαλλιέργησε τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ψῆδὴν· μάρτυρες εἰσὶν, οἱ ὕμνοι τοῦ Μωϋσέως, τῆς Ἰουδήθ, τοῦ Δαβὶδ, τοῦ Ζαχαρίας καὶ Συμεῶνος, οὔτινες ἤδοντο ὑπὸ πολυμελῶν χορῶν, ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν τοῦ Ἰερουζά, καὶ τέλος τὰ ἄσματα τῶν ἁσμάτων τοῦ Σολομῶντος, ἅτινα μάλιστα, τινὲς θεωροῦσιν καὶ ὡς ἐπιθαλαμίους ὕμνους τοῦ γάμου τοῦ ἰδίου Σολομῶντος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ μουσικὴ δὲ εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς ἦν πρὸ πάντων στενωτάτα συνδεμένη πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν· καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐπομένως ἠκολούθησε τὸν κανόνα αὐτὸν καὶ ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτῆς περιήκουσε παρεδέχθη καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὰς ἱεροτελεστίας αὐτῆς τὴν μουσικὴν, ἣν κατὰ μέγα μέρος παρέλαβεν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς.

2.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

Ἄμα ἡ Μουσικὴ ἤρξατο σπουδαίως ἀναπτυσσομένη, τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διακρίνῃ τὴν ἀνάγκην τῆς διὰ συνθηματικῶν σημείων ἢ δι' ἰδίων χαρακτήρων παράστασιν καὶ παρασήμανσιν τῆς μουσικῆς. Οὐδεὶς δὲ ἄλλος λαὸς εἶχε γραπτὴν μουσικὴν, τοῦλάχιστον οἱ Ἄραβες καὶ οἱ Σύνες, οὔτινες ἐν τῇ ἀρχαιότητι μεγάλως ἐκαλλιέργησαν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν μουσικὴν, δὲν εἶχον ἰδίους χαρακτῆρας εἰς ἔγγραφον παράστασιν τῆς μουσικῆς. Μόνον δὲ οἱ Πέρ-

σαι ἀναφέρονται, ὅτι πρὸς διάκρισιν τῶν 48 ἤχων, ἐξ ὧν συνίστατο ἡ μουσικὴ τῶν, ἔδιδον εἰς ἕκαστον ἤχον ἀνὰ μίαν ὀνομασίαν τῶν πόλεων τῆς χώρας αὐτῶν ἢ τῶν μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Εἰς μόνους ἐπομένως τοὺς Ἕλληνας εὐρίσκομεν καταρτισθεῖσαν τοιαύτην γραπτὴν μουσικὴν. Ὡς σημεῖα δὲ μουσικὰ μετεχειρίσθησαν, ὡς καὶ διὰ τοὺς ἀριθμητικούς αὐτῶν χαρακτῆρας, τὰ γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

Ἄτυχῶς, μολονότι πολλαχοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς γίνεται λόγος περὶ τῶν μουσικῶν τούτων χαρακτῆρων, δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ καὶ πλήρη γνῶσιν τοῦ ὅλου μουσικοῦ συστήματος τῶν ἀρχαίων, καθ' ὅσον κατὰ κακὴν τύχην, οὐδὲν τέλειον σύγγραμμα, πραγματευόμενον εἰδικῶς καὶ λεπτομερῶς περὶ τῆς μουσικῆς ταύτης, οὐδὲ γραπτὸν τι μουσικὸν τεμάχιον, περιεσώθη μέχρις ἡμῶν. Σῶζονται μὲν σήμερον ἐν τῇ μεγάλῃ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ὁδείου τῶν Παρισίων τέσσαρα δείγματα ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀλλ' ἡ γνησιότης αὐτῶν ἀμφισβητεῖται. Ταῦτα δὲ εἰσὶν, ἡ πρώτη στροφή τῆς α' τῶν Πυθιονικῶν τοῦ Πινδάρου καὶ τρεῖς ὕμνοι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Νέμεσιν καὶ τὴν Καλλιόπην.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ εἶτα παραλαβόντες τὴν μουσικὴν, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον καὶ τὸ γραπτὸν αὐτῶν σύστημα, ὅπερ ἐπεξέτειναν ἔτι περισσότερον, εἰσαγαγόντες παρὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ πολλοὺς λατινικοὺς χαρακτῆρας.

⋆

Τῆς μουσικῆς οὐσης, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἀπλῆς καὶ ὁμαλῆς, οἱ ἀλφαβητικοὶ χαρακτῆρες ἐσήμαινον μόνον τὸ διάφορον ὕψος τῶν ἤχων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μουσικὴ ἦν στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς ποιήσεως, διὰ τοῦτο δὲν εἶχεν ἀνάγκην ῥυθμοῦ, καθ' ὅσον οὗτος ἠκολούθει τὸ μέτρον τῶν στίχων. Ἡ γραπτὴ αὕτη μουσικὴ οὕτως ἐδήλου μόνον τὸ διάφορον ὕψος τῶν ἤχων, καὶ ἐστερεῖτο τοῦ μελωδικοῦ ῥυθμοῦ, ὅστις ἐκανονίζετο σύμφωνα πρὸς τὸ μέτρον τῶν στίχων τοῦ ποιήματος, μεθ' ὧν ἤδετο. Ἐπομένως ἡ μουσικὴ τότε δὲν εἶχε τὰς πολλαπλὰς ὑποδιαίρέσεις τοῦ χρόνου, ἀλλὰ περιωρίζετο μόνον εἰς τὰς ἀπλὰς ποδικὰς αὐτοῦ διαίρέσεις ἐν ταῖς στίχοις. Οὕτως εἶχε μόνον τὸν μακρὸν καὶ βραχὺν χρόνον. Ἡ μουσικὴ δὲ αὕτη ἦτο ὁμαλὴ καὶ ἀπλῆ κατὰ τὸν ῥυθμόν, ἐπινοηθεῖσα μὲν, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρα, ἐκθύμως δ' ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ μουσικὴ δὲ αὕτη ἔσχυεν ἰδίως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου.

Ἄλλὰ βαθμηδόν, καθόσον ἡ μουσικὴ ἤρξατο ν' ἀποχωρίζεται τῆς ποιήσεως, νὰ λαμβάνη ἀνεξάρτητον ὑπαρξιν καὶ ν' ἀποτελῆ αὐτοτελῆ τέχνην, ἀνεπτύσσετο ἐπίσης καὶ ἐτελειοποιεῖτο καὶ ὡς πρὸς τὴν ῥυθμικὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου καὶ ὡς πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν γραπτῶν σημείων τῆς μουσικῆς. Οἱ ὀλόκληροι τόνοι, ἀφ' ἑνὸς ὑποδιηρέθησαν εἰς ἡμιτόνια, καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ χρόνοι οἱ μακροὶ καὶ οἱ βραχεῖς ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας μονάδας καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν προέκυψεν ἡ χρωματικὴ κλίμαξ τῆς μουσικῆς, ἣτις ἀπήτησε διὰ τὴν ἔγγραφον παράστασιν αὐτῆς οὐ μόνον ἀκατάπαυστον προσθήκην νέων ἀλφαβητικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ συνδυασμοὺς αὐτῶν διαφόρους καὶ θέσεις ἐπίσης διαφόρους, ἀναλόγως τοῦ τόνου, ὄνπερ ἐσημαίνον, τῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ τοῦ χρόνου, ὄνπερ παρίστανον. Οὕτως, ἐκτὸς τῶν συνδυασμῶν, τὰ διάφορα γράμματα ἐγράφοντο ὀρθά, πλάγια, ὕπτια, ἐπιμήκη, ἠκρωτηριασμένα, ὡς π. χ. μόνον τὸ γράμμα Π ἐσημειοῦτο κατὰ πέντε διαφόρους τρόπους, δηλοῦντας πέντε διαφόρους ἤχους ἢ τὸν αὐτὸν ἤχον, ἀλλ' ὑπὸ διάφορον ῥυθμικὴν ἀξίαν : Π, ≡, Π, Γ, Π. Ἐνεκα τοῦ τρόπου τούτου τῆς γραφῆς, οἱ μουσικοὶ χαρκκτῆρες ἦσαν πολυάριθμοι, ἀναφερόμενοι μέχρι 1620 διαφόρων σημείων. Εὐνόητον ἄρα πόσον ἡ μουσικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο δύσκολος, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Πλάτων αὐτὸς παρατηρεῖ, ὅτι οἱ νέοι ἔπρεπε ν' ἀφιερῶσι τρία τοῦλάχιστον ἔτη εἰς τὴν μουσικὴν, ὅπως ἐκμάθωσι μόνον τὰ στοιχεῖα αὐτῆς !

*

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἡ μουσικὴ δὲν ἔπαυσεν ἀναπτυσσομένη, ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐπὶ μακρὸν ἔτι διετηρήθη ἡ ἐστία τῶν φώτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν. Τὸ γραπτὸν ἀλφαβητικὸν μουσικὸν σύστημα ἀδιαλείπτως συμπληρούμενον, μετεδίδετο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα οὐχ ἦττον ὑφίστατο κατὰ τόπους ποικίλας συναλλαγὰς, καὶ εἶτα εἰς Βυζάντιον, μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν κράτος. Ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡ μουσικὴ ἐξηκολούθησε μὲν ἀκαταπαύστως τελειοποιουμένη περὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ῥυθμῶν καὶ τῆς μελωδίας, ἀλλὰ καὶ ἐκπίπτουσα ἐκ τῆς ἀρχαίας σοβαρᾶς, διδασκτικῆς καὶ διακεκριμένης θέσεως. Ἡ μουσικὴ ἦν τὸ κύριον ἐντρέφημα τῶν καπηλείων, τῶν πολυαριθμῶν κινητῶν μουσικῶν ὁμίλων ἐν εἴδει *cafès-chantants*, καὶ τῶν ἵπποδρομιῶν καὶ θεάτρων, ἔνθα ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔτι ἐτελοῦντο μεγαλοπρεπέστατα καὶ λίαν πομπωδῶς καὶ αἰ θρησκευτικαὶ

τελεται και εορται των εθνικων η ειδωλολατρων, εν αις αντηχει μουσικη ηδυπαθης, τερπνη, ευμελης και συνοδευομενη υπο ασεμων και ακοσμων κορδακων.

Εν τοιαυτη εποχη αναφανεϊσα και η Χριστιανικη θρησκεια και μεταδοθεισα καθ' ολον το Βυζαντινον κρατος, παρεδεχθη δια τας ιεροτελεστιας αυτης την μουσικην, αλλ' οσον οιον τε κατ' αρχας απλουστεραν, ομαλωτεραν και αρμοζουσαν εις τον σοβαρον και υψηλον χαρακτηρα της θρησκειας.

Τα πληθη ομως τότε, εκβεβακχευμενα εκ της μουσικης του θεατρου και των τελετων των εθνικων, συνεργουν μετα προθυμιας προς ταυτα, παρασυροντα ου μονον πολλους χριστιανους, αλλ' ετι και τους κληρικους αυτους. Το κακον τουτο οι παteres της εκκλησιας τότε προσεπαθησαν να πολεμησωσι δια σφοδρων διαταξεων και επιτιμιων λογων και αφορισμων. Παντα ταυτα ομως απεβησαν εις ματην, και οι Παteres, οπως θεσωσι φραγμαδον εις το οσημεραι προοδεϋον κακον, επεισθησαν να παραδεχθωσιν εις την εκκλησιαν αφ' ενος μεν την επιδειξιν της εξωτερικης λατρειας, και αφ' ετερου μουσικην ποικιλοτεραν, αρμοζουσαν μαλλον προς τας απαιτησεις και την καλαισθησιαν της εποχης.

Τον νεωτερισμον και την προοδον ταυτην, μετα τινος μετρου ιδιως εισηγαγεν ο Χρυσοστομος· αλλα και παλιν ο λαος εξηκολουθει να συρρη εις τα θεατρα, να εντρυφα εις την θεμελικην μουσικην, και τους ασεμους κορδακας των παραστασεων, να αδη επισης τους εν τοις γαμοις υμνους της Αφροδιτης, και να διατηρη και εορταζη τας πλειστας των εορτων των αρχαιων. Του Χρυσοστομου δε εξορισθεντος εκ της Κωνσταντινουπολεως, δεν εβραδυνε να εισαχθη εις την εκκλησιαν και η μουσικη αυτη του θεατρου μετα χειρονομιων μαλιστα πολλαχου και πασης της εξωτερικης πολυτελειας και επιδεικτικης λατρειας των ειδωλολατρων.

·

Η εκκλησιαστικη μουσικη της Χριστιανικης θρησκειας ουτω προελθουσα εκ της αρχαιας ελληνικης μουσικης, διετηρησε τον χαρακτηρα αυτης κατα πασας τας μετεπειτα μεταβολας, ως υπεστη.

Κατα τους δυο πρωτους αιωνας, δεν υπηρχε συστηματοποιημενη εκκλησιαστικη μουσικη, ως εκ των αγωνων, ους η θρησκεια κατεβαλεν, οπως εξαπλωθη και υπερισχυση των αλλων θρησκειων. Κατα τον γ'. δε μ. Χ. αιωνα, πρωτος ο επιφανης Κλημης ο Αλεξανδρους

ειργάσθη ὑπὲρ τῆς συστηματοποιήσεως καὶ μορφώσεως τῆς σοβαρᾶς καὶ ἱεροπρεποῦς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀσπασθεὶς πρὸς τοῦτο τὴν ἀρχαίαν Πυθαγόρειον μουσικὴν, βάσιν ἔχουσαν τὸ τετράχορδον καὶ τὴν ἀπλὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου, ὡς εἶπομεν, μόνον εἰς μακρὸν καὶ εἰς βραχύν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξηκολούθησεν ὁ διαπρεπὴς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἅγιος Ἀθανάσιος, ὅστις καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐκκλησίαν θρησκευτικοὺς ὕμνους, μελοποιημένους ἐπὶ τοῦ Πυθαγορείου τούτου μουσικοῦ συστήματος. Ὀλίγον δ' εἶτα κατὰ τὸν δ' μ. Χ. αἰῶνα ἠσπασθήσαν τὴν μουσικὴν αὐτὴν καὶ εἰργάσθησαν ὑπὲρ αὐτῆς ὁ Βασίλειος ὁ μέγας, ὁ Χρυσόστομος, ὡς εἶπομεν, καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος τῆς Νύσσης· ἔτι δὲ ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος, ἐπίσκοπος τῆς Ἰππώνης πόλεως τῆς Νομηθίας ἢ νῦν Ἀλγερίας, καὶ ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μιλάνου, ἀνήκοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἧτις τότε εἶχε χωρισθῆ τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου.

⋆

Οὕτω δὲ βαθμηδὸν συστηματοποιηθεῖσα ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, διέπλασε καὶ ἴδιον γραπτὸν μουσικὸν σύστημα, τέλειον, πλούσιον καὶ εὐφρέστατον. Τὸ σύστημα τοῦτο συνίστατο, — κατὰ τὸν κ. Τζέτζην, πολλὰ ἀξιεπαίνως ἐρευνήσαντα καὶ περισπούδαστα γράψαντα περὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, — ἐξ ἑβδομήκοντα περίπου σημείων, σημαϊνόντων οὐ μόνον ὠρισμένα διαστήματα καὶ ὠρισμένον χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν φωνῶν καὶ τὴν ῥυθμικὴν ἀξίαν. Τὸ σύστημα τοῦτο οὐχ ἦττον ὑπέστη παντοίας συμπληρώσεις καὶ μεταβολὰς καὶ παραλλαγὰς καθ' ἅπασαν τὴν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐποχὴν, πλήρη περιπετειῶν καὶ ἀγώνων πρὸς τὰς πανταχόθεν βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

⋆

Ἐνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς Τουρκικῆς κατακτῆσεως, ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ ὑπέστη μεγίστην καταστροφὴν. Ἐὰν ἡ γλῶσσα, ἧτις εἶναι τὸ οὐσιῶδες ὄργανον τῆς καθημερινῆς συνεννοήσεως, ὑπέστη τοσαύτην ἐπήρειαν καὶ μεταβολὴν, ἀπωλέσασα πλείστους ὄρους καὶ γραμματικούς κανόνας, πλείστας δὲ ὀνομασίας καὶ λέξεις κατὰ τὴν λυπηρὰν αὐτὴν ἐποχὴν τῶν βαρβαρικῶν κατακτῆσεων, εὐνόητον εἶναι, ὅτι καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῆ. Ἀφοῦ καὶ μόνη ἡ ἐκ τῆς δουλείας ἠθικὴ κατάπτωσις καὶ μελαγχολία ἦν ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ

σὺν τῇ εὐθυμίᾳ καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, καὶ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις, καὶ τοὺς κώμους τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς λυρικὰς ᾠδὰς, πῶς μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ὁ ἀπηνῆς ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους διωγμὸς τῶν κατακτητῶν.

Ἐὰν δὲ ἐπὶ γενεὰς γενεῶν διατελουσῶν ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας, αἱ ὠραῖαι μελωδίαι τῶν προγόνων μὲς ἔπαυσαν ν' ἀντηχῶσιν ὑπὸ τὸν ὄρφνόν καὶ ζοφερὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διατηρήθησαν αἱ μελωδίαι αὗται, ἀφοῦ ἡ γραπτὴ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων, σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν κατεστράφη, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐπίσης ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ καὶ νὰ χάνῃ τὸ γραπτὸν αὐτῆς σύστημα, μὴ ὑπαρχούσης συστηματικῆς διδασκαλίας;

Εἰς μόνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν εὐροῦσαν ἄσυλον ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς μοναστηρίοις ἦτο δυνατόν νὰ διατηρήσῃ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς μουσικῆς· ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἔπαυσε πᾶσα συστηματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία αὐτῆς, οἱ δὲ ἱεροψάλται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἐκ τούτου μόνον ἐκ πείρας καὶ τῆς ἀκουστικῆς μνήμης ἐξεμάνθανον τοὺς ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου βαθμηδὸν ἡ γραπτὴ μουσικὴ κατέστη ἀκατάληπτος, τὰ δὲ πλεῖστα μουσικὰ σημεῖα γριφώδη καὶ ἀκατανόητα, καὶ δὲν ὑπελείποντο γνωστὰ εἰμὴ ὀλίγιστα μουσικὰ σημεῖα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ὁποίων μάλιστα ἠγνόουν τὸν χρόνον καὶ τὴν ῥυθμικὴν ἀξίαν. Περὶ τούτων δὲ ὁμολογεῖ, κατὰ τὸν κ. Τζέτζην, καὶ ὁ γερμανὸς Sulzer, ὅστις ἀσχοληθεὶς ἰδιαιτέρως περὶ τὴν μουσικὴν καὶ γνωρίσας ἐν Ῥουμουνίᾳ κατὰ τὸ 1781 τοὺς ἀρίστους ἑλληνας ἱεροψάλτας, δὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τι θετικὸν περὶ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροψάλται ἠγνόουν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τὰ σημεῖα τῆς μουσικῆς τῶν.

«Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριστοὶ εἰδήμονες τῆς μουσικῆς—ὡς λέγει ὁ Sulzer, —μόλις ἐγίνωσκον τὸ δέκατον μόνον μέρος τῶν μουσικῶν σημείων καὶ ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἀπώλεσαν παντελῶς τὴν σημασίαν τῶν σημείων, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ῥυθμοῦ». Καὶ ὁ γάλλος Willeteau, ἐπίσης διδασκθεὶς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου ἐν Καίρῳ τῆς Αἰγύπτου λέγει, ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ δὲν ἐγνώριζε νὰ ἐξηγήσῃ αὐτῷ τὴν ῥυθμικὴν ἀξίαν πολλῶν σημείων.

*

Οὕτω δὲ ἡ Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ μεταδιδόμενη ἀπὸ

ἀκοῆς εἰς ἀκοὴν διὰ τῆς μνήμης ὑπέστη ἀλληλοδιαδόχως βαθείας ἀλλοιώσεις. Εἰς τοῦτο δὲ τὰ μέγιστα συνέτεινον οἱ πρωτοστατοῦντες καὶ ἐξέχοντες ἱεροψάλται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς φήμης των, προσκαλούμενοι πολλάκις εἰς τὰ Σουλτανικὰ ἀνάκτορα—κατὰ τὸν Fétis καὶ τὸν Χρῦσανθον—ἐχρησίμευον ὡς αἰοδοὶ (χανεντέδες) τῶν Σουλτάνων. Ἐκ τούτου δέ, ὅπως πλειότερον εὐχαριστῶσι τοὺς Σουλτάνους οἱ ἱεροψάλται οὗτοι, ἐξεμάνθανον διάφορα ἄσματα Τουρκικὰ, Περσικὰ καὶ Ἀραβικὰ, τῶν ὁποίων τοὺς μουσικοὺς τρόπους καὶ τοὺς ἰδιωτισμοὺς, ἐννοεῖται, εἰσήγον εἶτα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἥτις κατ' ὀλίγον κατέστη κράμμα ἐκ τῶν διαφόρων αὐτῶν μουσικῶν ἰδιωμάτων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐξηφανίσθη καθ' ὀλοκληρίαν περὶπου ἢ προτέρα καθαρὰ Βυζαντινὴ μουσικὴ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὑπῆρχε πλήρης σύγχυσις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ καὶ ἀπεριόριστος ἐλευθερία εἰς τὸν μουσικὸν οἶστρον τῶν ἱεροψαλτῶν, ἀφοῦ πλέον ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ γραπτὴ σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε, κατὰ τὴν ἀνωθι μνημονευθεῖσαν ὁμολογίαν τοῦ Sulyer καὶ τοῦ Willeteau. Ἔνεκα τούτου δὲ κατὰ τὸ 1816 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Χρῦσανθος, ὁ Χουρμούζιος καὶ ὁ πρωτοψάλτης Γρηγόριος ἐκ συνεννοήσεως κηδόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνιδρύσεως πλήρους ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐδημιούργησαν τὸ σήμερον ἐν χρήσει ὑπάρχον σύστημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἥτις ἐν τούτοις δὲν εἶνε εἰμὴ ἀπαύγασμα τοῦ ῥηθέντος κράμματος ἐκ τῆς Βυζαντινῆς, Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς μουσικῆς. Οἱ τρεῖς οὗτοι μουσικοὶ, στερούμενοι ἱκανῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ μαθηματικῶν κανόνων, προέβησαν εἰς τὴν κατάρτησιν τῆς σήμερον ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἥτις οὐδεμίαν ἢ λίαν ἀμυδρὰν σχέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τε τὴν μουσικὴν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων καὶ πρὸς τὴν προτέραν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βυζαντινὴν μουσικὴν, ἥτις τοσοῦτον ἐσχάτως εἶχεν ἀλλοιωθῆ. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ περιστάσεις καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανιδρυθῆ πλήρης ἢ προτέρα Βυζαντινὴ μουσικὴ, ἀφοῦ τὰ μουσικὰ σημεῖα αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον εἶχον ἀπολεσθῆ, τὰ δὲ ὀλίγιστα ἐναπομένοντα ἔτι ἦσαν δυσνόητα καὶ δυσεξήγητα; Πῶς ἦτο δὲ δυνατόν οἱ τρεῖς οὗτοι ἰδρυταί, οἱ μὴ κεκτημένοι καὶ εὐρείας ἐπιστημονικὰς μουσικὰς γνώσεις, νὰ κατώρθωσαν ν' ἀνακαλύψωσιν ὀλόκληρον τὴν προτέραν Βυζαντινὴν μουσικὴν, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Χρῦσανθος ὁμολογεῖ, ὅτι πάν-

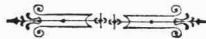
τες οἱ μουσικοὶ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς του ἡγνόνου τὸν χρόνον τῶν μουσικῶν σημείων;

*

Ἐνῷ τοιαύτη ἐν συντόμῳ ὑπῆρξεν ἡ ἱστορία τῆς μουσικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέχρι σήμερον καὶ τοιαύτην ὑπέστη αὕτη ἀλλοίωσιν, ὡς ἐκ τῶν ἀνωμάτων πολιτικῶν περιπετειῶν, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ παραλαβοῦσα τὸ ἀπλοῦν ἐκκλησιαστικὸν σύστημα, ὅπερ ἐμόρφωσεν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μουσικῆς ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἅγιος Ἀθανάσιος, βαθμηδὸν ἀνέπτυξε καὶ ἐτελειοποίησε μεγάλως, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρήγαγε τὴν σήμερον εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναπτύξεως τῆς μουσικῆς ταύτης θέλομεν πραγματευθῆ ἄλλοτε, ὅτε ἔσται λόγος περὶ τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν Μουσικῶν Σχολῶν.

Ἐν Σύρῳ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1886.

ΙΩ. ΦΟΥΣΤΑΝΟΣ

ΔΕΝ ΛΗΣΜΟΝΙΕΤΑΙ

Δὲν λησμονιέται ἡ παλῆ ἀγάπη, ὄχι, ὄχι :
 Μία φορὰ ὀμοῖος πιασθῆ ἴστοῦ ἔρωτος τὸ βρόχι.
 Καὶ ἴστο χρυσὸ του δόκανο ἀφήσει κἀνα μέλος,
 Θὰ τοῦ πονᾶ ἡ καρδιά ὡς τῆς ζωῆς τὸ τέλος.
 Ὁ ἥλιος ἂν ἔδουσε φέγγει ἴπισω ἴστῃ δύσι,
 Κι ἡ ἀγάπη μου ἂν ἔδουσε δὲν εἰμπορεῖ νὰ σβύσῃ.
 Γιὰ ὅσους ἀγαπήσαμε δὲν εἶνε λησμοσύνη
 Καὶ κουφωκαίει ἡ παλῆ ἀγάπη μὰ δὲ σβύνει.
 Δὲν λησμονιέται ἡ παλῆ ἀγάπη, ὄχι, ὄχι
 Κι ἀφήνει τύπο ἀβγαλτο τοῦ ἔρωτος τὸ βρόχι.

[1886]

Ψ.

